

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Зоотуризм Одещини: пізнавальні подорожі журналістів (серія журналістських матеріалів)»

«Zootourism in Odesa region: educational journey of journalists (a series of journalistic materials)»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 061 «журналістика»

Освітня програма «Журналістика»

Попович Олена Олександрівна

Керівник к. політ. н., доц. Задорожня А.Г.

Рецензент викл. Милимко Т.А.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЄКТУ.....	5
ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	18
ВИСНОВКИ.....	21
БІБЛІОГРАФІЯ.....	24
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Завдяки такому напрямку туризму як зоологічний, кожен любитель тваринного світу чи звичайний мандрівник-натураліст отримує привабливу можливість зблизитися з екзотичними видами у близькому для них середовищі. Це може бути закрита територія, де птахи та звірі знаходяться у вольєрах чи клітках з міркувань безпеки як для відвідувачів, так і самих вихованців притулків, або ж це може бути відкрита територія у вигляді, до прикладу, національного парку, де «брати менші» відчують себе у безпеці, займаючи звичний ареал. Це може бути суходіл чи акваторія, де турист – гість і має керуватися правилами, встановленими «господарями».

Одеський регіон, завдяки зручному розташуванню, має великі перспективи щодо розвитку зоотуризму, приваблюючи приїжджих багатую природною спадщиною та чудовими DESTINATIONAMI для відпочинку. Цей напрямок тісно переплітається з еко-туризмом, сільським, підводним, також із зеленим туризмом. Дана область України завжди приймала відпочивальників на Чорному морі, проте під час агресивних нападів з боку російської держави, море є майже недоступним, а зовнішній туризм втратив актуальність. Зоотуризм виходить чи не на перший план, зосереджуючи увагу журналістів та науковців. Саме він може стати тією віддушиною для постраждалих від російського вторгнення та військових після поранень чи ротації. Зоотерапія – один із напрямків зоотуризму, який допомагає під час реабілітації, або для повернення втрачених сил. У цьому і є **актуальність** вибраної теми.

Мета роботи полягає у визначенні стану розвитку зоотуризму в Одеській області через вивчення сторонніх та створення власних журналістських матеріалів.

Залежно від мети були поставлені наступні **завдання**:

- з'ясувати перспективні напрями розвитку зоотуризму в регіоні;
- віднайти та проаналізувати джерела, які найкраще зможуть

- схарактеризувати сучасний стан розвитку зоотуризму;
- поспілкуватися з експертами та систематизувати отриману інформацію для розкриття теми;
 - підготувати серію власних журналістських матеріалів, з метою заповнити прогалини у даній темі.

Об'єкт дослідження – репрезентація розвитку зоотуризму через створення авторських журналістських матеріалів. **Предметом** кваліфікаційної роботи є зоотуризм Одеської області, який виступає в ролі перспективної туристичного напрямку.

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи серед **методів дослідження** було використано методи аналізу та синтезу (зادля теоретичного аналізу науково-методичної літератури за темою і під час опрацювання джерел для написання матеріалів). Окрім цього застосовувався метод інтерв'ю безпосередньо в період спілкування з героями матеріалів та з метою отримання коментарів.

Обґрунтування структури роботи. Дипломна робота складається зі вступу, обґрунтування проєкту, опису підготовки проєкту, висновків, бібліографії та додатків. Вступ розкриває актуальність, визначає теоретичну та практичну значущість роботи, мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження. У розділі про обґрунтування проєкту зоотуризм розглядається як невіддільна частина туристичної сфери регіону. Опис підготовки проєкту відкриває залаштунок підготовки роботи, зокрема її практичної частини. У висновку підбиваються підсумки дослідження, формуються остаточні рекомендації чи окреслюються перспективи розвитку цієї теми. Додатки включають журналістські матеріали, що розкривають головну тему роботи. Обсяг роботи – 27 сторінок.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЄКТУ

Зоотуризм Одещини: пізнавальні подорожі

Розташування Одеської області вздовж Чорноморського узбережжя з ліманами та річками – чи не найкраще місце для зоологічного туризму. Південний регіон країни має величезні природничі ресурси для збереження багатств місцевої та нетипової для степової зони фауни.

Про унікальність розташування Одещини підкреслено в Програмі розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017 - 2020 рр.: *«Особливість економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови..., розвинута мережа водних, залізничних та автомобільних магістралей обумовлюють розвиток в області сфери туризму і рекреації»* [12]. Далі додається: *«У пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні розташовані високо цінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми, що формують високий біосферний потенціал регіону, який має національне і міжнародне глобальне значення»* [12].

Реалізація програми передбачала *«сприяння раціональному використанню природних рекреаційних ресурсів, збереженню здатності природних комплексів до самовідтворення, дотримання екологічної рівноваги»* [12]. Кількісний аналіз діяльності закладів екологічного туризму в Україні за 2022 рік [16] продемонстрував, що на період до повномасштабного вторгнення в Одеській області нараховувалося лише три відповідні екотуризму садиби, здатні розмістити 1767 осіб. Така обмеженість була обумовлена низкою факторів, проте визначалися і позитивні моменти

За SWOT-аналізом (ефективним інструментом бізнес-планування), були визначені сильні сторони туристичного потенціалу Одеської області, серед яких до стратегії диверсифікації ринку турпослуг увійшли: екологічний, зелений, медичний, гастро-, подієвий, бізнес, етнотуризм, а також можливості

розвитку нових видів туризму, у тому числі сільського та зеленого. До слабких сторін були віднесені незадовільний стан доріг, недостатній благоустрій територій та низький рівень турсервісу, а ще слабка координація роботи профільних установ з надання турпослуг.

Різноманіття тваринного світу, де існують унікальні види, занесені до Червоної книги, представляє великий інтерес не лише для науковців, а і для звичайних туристів, які прагнуть вирватися із повсякденної буденності, міського шуму та опинитися віч-на-віч із природою. Природне багатство Одещини дозволяє сприймати зоотуризм як один з перспективних напрямків туризму, зосереджуючи увагу на різноманітні наземної та підводної фауни.

Для початку звернемося до визначення терміну «зоотуризм». Варто зазначити, що у більшості випадків його розглядають як вид, або синонім екотуризму, іноді порівнюють із зеленим туризмом, проте цей напрямок вирізняється більшою концентрацією на зв'язку з тваринним світом. Львівські експерти та посадовці визначають поняття наступним чином: *«Зоотуризм – вид туристичної діяльності, суть якого полягає в спостереженні за тваринами (найбільш популярні в цьому відношенні птахи): їх поведінкою, видовою різноманітністю, за допомогою оптичних приладів чи/і неозброєним оком»* [13]. На переконання авторів документу про відтворення та раціональне використання тваринного світу, *«такий вид туризму може допомогти збалансувати інтереси місцевих громад та питання охорони диких тварин, підвищити обізнаність громадськості в проблемах охорони навколишнього середовища і привабити місцеве населення до збереження екологічно цінних територій»* [13].

У контексті зеленого сільського туризму зоотуризм може виглядати як відвідування населених пунктів та свійських тварин, де можуть бути представлені окремі послуги у вигляді *«мисливства, рибальництва, комплексу екскурсій, прогулянок на конях»* [22], а також споживання домашньої їжі, наприклад, молочних продуктів (сирів, бринзи, масла чи вершків).

У таких випадках виникає дилема щодо ступеня втручання туриста у природу та раціональне використання ресурсів. Звідси науковці визначають три основних елементи розвитку зоотуризму (у данній ситуації йдеться про екотуризм) [18; 7]:

– «*пізнання природи*» через подорожі задля вивчення світу, отримання нових знань та навичок;

– «*збереження екосистеми*», що передбачає відповідальну поведінку й участі туристів, туроператорів у природоохоронних програмах;

– «*повага до інтересів місцевих жителів*» з дотриманням звичаїв громади, правил співіснування та сприяння соціально-економічному розвитку цих місць.

Ефективний розвиток даного напрямку можливий, на переконання вітчизняних вчених, за умови пошуку гармонії між економічними, соціальними, екологічними інтересами. За для розвитку природничого туризму Україна має усі необхідні ресурси, а саме «*унікальність, привабливість, великі території, не зайняті урбанізацією, об'єкти особливо охоронювані природні території (заповідники, національні та природні парки)*» [24]. Тож, з урахуванням зазначених особливостей, розвивати зоотуризм слід реалізуючи регіональну політику шляхом впровадження стратегії розвитку туристичної галузі, «*місцевих екологічних програм, розвитку державно-приватного партнерства у цій сфері, інвестицій в інфраструктуру екотуризму, забезпечення збереження природних територій, а також інформаційно-просвітницьку діяльність серед населення про екотури*» [24]. Наступним пунктом, за мирних умов, мало б стати дослідження щодо «*використання нових технологій, таких як дрони та супутникові зображення, для моніторингу природних зон та оцінки впливу туризму на природні комплекси*» [20].

Можна дійти висновку, що цей напрямок відпочинку сфокусований на відвідуванні малолюдних, або зовсім безлюдних територій, які не піддалися

антропогенному впливу, де гармонійно поєднуються людина та представники тваринницького світу. Такі місця можна поділити на дві категорії: місця, які збудували люди для тварин, завезених з інших ареалів існування з метою їх безпечного утримування та розмноження як унікальних видів; природоохоронні території, заповідні зони, де тварин скоріше захищають від шкоди, яку здатна заподіяти людина, а сама людина має право відвідувати ці місця на певних умовах.

1. Одеський регіон як «екологічний плацдарм» для збереження популяції екзотичних тварин

До місць, збудованих руками людей для тварин слід віднести зоопарки, дельфінарії, акватераріуми, ферми, де представники світу тварин знаходяться в обмежених невеликих зонах. Основною функцією, до прикладу, зоопарків є збереження видів, занесених до Червоної книги України та списків міжнародного рівня. Наступна – передбачає можливість установи отримувати матеріальний прибуток шляхом створення музею для демонстрації тварин, водночас через отримання задоволення відвідувачів, що можна схарактеризувати як зоотерапія. Вважається, що у сучасному суспільстві існують захворювання, які важко піддаються лікуванню сучасною медициною. Тому у нагоді стають альтернативні методи, зокрема анімалотерапія. Цей спосіб відновлення діє за допомогою спеціально навчених тварин. Так відвідувач отримує позитивний емоціональний заряд від спостереження, скажімо за мавпами, за купанням ведмедя чи від співу пернатих. Хоча це вид допомоги людям має значно глибше значення та спеціальну підготовку.

Зміна настрою відвідувачів розплідника після прогулянок можна вважати додатковим напрямком діяльності Одеського зоопарку. Нещодавно директор Ігор Беляков ділився подібним досвідом зі слухачами Університету третього віку в рамках проєкту «ЗооПенХаб»: «Зоотерапія давно

визнана ефективним способом зниження рівня стресу та тривоги... Пенсіонери Приморського району прослухали лекцію про плазунів» [5].

Іноді тварини здатні позитивно вплинути на людину лише своїми діями: «Відразу ж після того, як мати почистить новонародженого, воно міцно хапається за шерсть на її животі. Перші тижні мати невпинно дбає про дитинча: чистить шерсть, вилизує і регулярно поїть. Коли воно відходить надто далеко або намагається вислизнути, мати притягує його за хвіст» [5].

Навіть грізні ведмеді у зоо виглядають не такими суворими, як у дикій природі: «В Одеському зоопарку від сну прокинулися ведмеді. Клишоногі вже встигли повалитися у воді та потрапити в об'єктиви камер» [8], чи так: «В Одеському зоопарку — перше поповнення у новому 2024 році. В отарі овець народилося троє дитинчат. Один малюк народився 12 січня, а інші - 14 січня. Усі вони почувуються добре - грайливі, активні та мають гарний апетит» [17].

Лише у місті Одеса нараховується п'ять основних зоопарків та океанаріумів, де, з відповідним комфортом, пропонується відвідати екзотичних і не тільки тварин:

- Одеський зоопарк;
- розплідник «Будинок Єнотів»;
- дельфінарій на Ланжероні «Немо»;
- контактний зоопарк «Маккі-Паккі»;
- зоопарк і сафарі «Віо Park».

Продовжили список:

- тераріум «Одеський»;
- тераріум «Немо»;
- океанаріум-тропікаріум «Анімал-Рекордс».

Поза межами міста – далі від цивілізації знаходяться інші господарства, де мешкують тварини «на показ»:

- вівчарське господарство «Фрумушика-Нова»;

- екопарк зі страусинною фермою «Нью-Васюки».

Найстарішим місцем в Одесі, де можна помилуватися заморськими та заокеанськими тваринами вважається Одеський зоопарк. Понад сторіччя тому його відкрили біля Воронцовського палацу з першочерговою метою — збереження популяції рідкісних тварин. З часом місцевий зоопарк переїхав до Преображенського парку. На ряду з екскурсіями тут почав працювати гурток Юних натуралістів, проводилися тематичні свята для дітей, а від початку 2022 року розплідник прихистив майже тисячу домашніх тварин, господарі яких виїжджали за кордон: *«Переважно це такі тварини, яких із собою було забрати складно або неможливо, наприклад, кролики, шиншили, папуги, черепахи, змії, яким потрібен тераріум. Ми зробили оголошення, і люди пішли до нас»* [10], — повідомив директор розплідника Ігор Беляков. Після трагедії на Херсонщині влітку 2023 року, коли російські військові підірвали греблю Каховської ГЕС, прихисток тут знайшли понад 200 тварин, серед яких *«жаби, пітони, вужі, черепашки, єнотоподібні собаки та навіть олень»* [9]. За весь час повномасштабного вторгнення фахівці звіринця допомогли врятувати життя та надати прихисток 1700 тваринам: *«Серед них 1400 домашніх і 300 хижих. Лише за минулий рік - 1000 птахів і 100 тварин»* [14].

Вісім років поспіль у місті запрацював зоопарк і сафарі (два в одному) під назвою «Біопарк». Кількістю мешканців він значно поступається міському звіринцю, проте серед пропозицій наступні послуги: селфі з жирафами Ротшильда і їх немовлям Арсенієм, спостереження за гігантськими черепахами, кенгуру чи білими левами. Не менш привабливими для найменших відвідувачів виглядали лемури, сурикати, єноти і носухи. Учасники сафарі отримали нагоду у близькому до рідного середовища побачити стада страусів, бізонів, буйволів, лам, зебр і верблюда.

Контактний зоопарк «Маккі-Паккі» відрізнявся тим, що тут стало доступним тактильне спілкування з ручними тваринами. Такий метод, на думку ініціаторів,

не лише розширив кругозір відвідувачів, а і почав виконувати лікувальну функцію. Сеанс зоотерапії у розпліднику рекомендували пройти з тією твариною, яка найбільше до душі відвідувачеві. Екскурсоводи заспокоювали, що всі місцеві тварини проходять регулярний огляд ветеринарними службами, таким чином спілкування з ними є абсолютно безпечним.

Ще одним місцем, де у відвідувачів з'явилася нагода отримати сеанси зоотерапії став Одеський дельфінарій. Завдяки морським мешканцям діти отримали нагоду долучитися до дельфінотерапії. Лікування за участю китоподібних, в першу чергу, рекомендувалося проходити при різних порушеннях чи відхиленнях розвитку. Цей метод медико-психологічної допомоги дозволив збільшити сприйнятливість до різних терапевтичних та реабілітаційних програм, підвищити здатність до засвоєння нових знань та навичок.

Отримувати задоволення від полювання стало реальним у «Будинку єнота», який створила одеситка Світлана. Тварин жінка викупувала чи рятувала від фотографів, дресувальників. Останнім часом в оселі мешкали врятовані від російських атак сичі, вухасті сови, сорока... Коли почалося повномасштабне вторгнення, господар Червонокнижного пугача Філі з Дніпра пішов у добровольці. Дивна історія відбулася з улюбленцем, коли птахові стало зле. *«Виявилось, що хлопчик Філя народжує – він зніс два яйця. Тепер це Філімона [7]»*, – розповідала одеським ЗМІ засновниця звіринця. Оскільки тварини дуже чутливі до російських обстрілів, господиня облаштувала їм укриття.

Певна категорія відвідувачів отримує задоволення від спілкування з гризунами, плазунами, земноводними, безхребетними. Для такої категорії натуралістів в Одесі організували Тераріум «Одеський» біля входу в міський зоопарк. На невеличкій площі представлені рептилії, отруйні змії, черепахи, крокодили, а також найрідкісніші риби, жаби, скорпіони. Більшість з них –

мешканці глибоких джунглів, куди не ступає нога людини. Психологи переконані, що вивчення поведінки дрібних наземних тварин допомагає долати страхи. Детальне занурення у їхній світ допомагає зрозуміти його багатогранність та забарвленість.

Засновники Тераріуму «Немо» на Ланжероні зосередили увагу на мешканцях берегів тропічних водойм, річок, озер: *«...Величезні палюдариуми дозволять побачити як серед яскравих рослин затишно влаштовуються дивовижні ящірки і змії, між корчами і корінням снують химерні риби і черепахи, у стовбурів бамбукового гаю причаївся крокодил. А поруч ви розглянете цих чудових створінь у виставкових тераріумах [3]»*.

Ще однією локацією, де можна поспілкуватися з екзотичними видами є океанаріум-тропікаріум «Анімал-Рекордс», розташований на морвокзалі. Проте наразі реалізувати такий похід до мінізоопарку на одеському узбережжі не є можливим через військові дії з боку росії.

Декілька розплідників розташовані у більш віддалених регіонах Одеської області. Вісім років тому на місці молдавських сіл Фрумушика-Нова та Рошія було створено однойменне господарство «Фрумушика-Нова» з найбільшим гранітним пам'ятником чабану у світі, вівчарською фермою та етнографічним музеєм.

З впровадженням програми розвитку екорекреаційних кластерів з 2022 року, їхнє формування в Одеській області представлено саме даним екопарком: *«...Відповідно до цієї програми, кластери формуються в різних регіонах: у Миколаївській області – курорт “Коблево”, в Одеській – “Екопарк Формушівка”, в Полтавській – кластер “Диканька”, в Чернігівській – “Козацьке село”, в Київській – “Медведено”, в Херсонській – “Лазурне” та “Арабатська стрілка”» [24]*. За підрахунками розробників проєкту це дозволило би створити близько 3,5 тис. робочих місць.

За задумом засновників етнопарку «Нью-Васюки», він мав перенести відвідувачів у степ африканської савани чи ближче до Сахари. За цих причин біля Великодолинської дороги заснували страусинну ферму. Тут пропонувалося дізнатися про географічні чи культурно-соціологічні аспекти життя екзотичних птахів, переглянути цікаві фільми та зробити фото чи записати відео. Загалом відвідування вищезгаданих місць вважається більш доступним, безпечнішим та географічно ближчим, з безліччю послуг. Альтернативою їм є природоохоронні території, заповідні зони.

2. Як потрапити у гості до унікальних мешканців дикої природи

За таких умов людина відмовляється від звичного комфорту, комунікації та занурюється у природничий світ. У вищезгаданому документі Одеської обласної ради вказується, що «на території області є 123 території та об'єкти природно-заповідного фонду, у тому числі державного значення – Дунайський біосферний заповідник, Дунайські і Дністровські плавні, ландшафтний парк «Тилігульський», ботанічний сад Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, 22 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо» [12]. Об'єкти природно-заповідного фонду регіону «мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну й іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища» [11]. Таким чином підкреслюється величезна площа простору для розвитку зоотуризму.

До заповідників відноситься «Дунайський біосферний заповідник».

Серед національних природних парків зазначено наступні:

- «Нижньодністровський»,
- «Тузловські лимани»,

- «Куяльницький».

Регіональними ландшафтними парками є:

- «Тилігульський»,
- «Ізмаїльські острови»,
- у процесі створення парк «Буджацькі степи».

Заповідні урочища складаються з таких:

- «Байтали»
- «Чабанка»,
- «Кішевська Дача»,
- Природничий комплекс «Дністровські плавні».

Заказниками в регіоні вважаються:

- ландшафтні заказники «Савранський ліс», «Тарутинський степ»,
- загальнозоологічні – «Острів Зміїний», «Петрівський»,
- орнітологічний – «Коса Стрілка»,
- лісний – «Сосновий ліс».

І це далеко не повний перелік перспективних об'єктів для розвитку зоотуризму.

Зосереджуючи увагу на деяких «зелених» комплексах чи об'єктах, спробуємо підкреслити їхню унікальність та важливість для збереження фауни регіону. Особливість «Дунайського біосферного заповідника» полягає у тому, що він розташований на межі Кілійського та Татарбунарського районів та створений як самостійний заповідник за фінансової підтримки Світового банку в рамках проекту «Збереження біологічного різноманіття в українській частині дельти Дунаю» у 1998 р. До заповідника у 50 тис. га входять водосховище Сасик (верхів'я), Вилківське лісництво держпідприємства «Ізмаїльське лісове господарство», острів Єрмаків, Жебриянське пасмо, Стенцівсько-Жебриянівські плавні, Джантшейський лиман. *«Цікавим історико-культурним об'єктом є своєрідна столиця дельти – місто Вилкове. ...стало невід'ємною частиною природного середовища»* [6].

Серед майже двох тисяч тутешніх видів тварин десяту частину нараховують птахи. До орнітофауни відносяться малий баклан, орлан-білохвіст, кучерявий пелікан, червоновола казарка, занесені до Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи (МСОП). Більшість складають лебеді, гуси, качки, пелікани, лелеки, чаплі.

Природний комплекс «Дністровські плавні» (1993 р.) займає територію у 7,6 тис. га на кордоні трьох районів Біляївського, Овідіопольського та Білгород-Дністровського. З десяток видів тварин, що мешкають у заповідному урочищі, занесено до Червоного списку Європи, близько 40 видів — до Червоної Книги України. Наразі плавні охороняє міжнародна Рамсарська конвенція про захист водно-болотних угідь. Це є свідченням про важливість комплексу для Європи.

Тилігульський лиман на межі з Миколаївською областю охрестили «скаженим озером» (від турецького слова «Deli Göl»), яке через посуху виникло на місті річки. Це популярне місце для гніздування птахів і серйозно захищене від забруднення води стоками чи промисловими відходами: *«Експерти в галузі екології стверджують, що Тилігульський лиман є найчистішим водним джерелом в Україні, оскільки тут не розвинена інфраструктура, яка може вплинути на якість води. Завдяки цьому вдається запобігти проникненню каналізаційних та промислових відходів до водойми, які могли б забруднити воду» [2].*

До відомих природних об'єктів, але які лише нещодавно отримали відповідні статуси слід віднести «Куяльницький лиман та «Буджацький степ». Перший увійшов до території національного природного парку «Куяльницький» площею у 10,8 тис га в 2022 році. «Корінними мешканцями» лиману, у зв'язку зі складною екологічною ситуацією, є лише зяброногий рачок артемія та личинка комара мотиль. Коли армія рачків покриває берег, вода «червоніє». Це явище відбувається під час шлюбного сезону. Риба у лимані вже не водиться, проте можна зустріти жовточеревого і

чотирьохлінійного полозів, а також борсука, кам'яну куницю, степового тхора, лисицю. Різноманітністю вирізняється світ птахів. Вони гніздяться, утворюють цілі колонії. Це червонокнижні кулики-ходулочники, лугові дерихвости, морські зуйки, а також крячки, чайки, кулики. Іноді залітають різних видів журавлі, лелеки. Фауна лиману у гармонії з флорою є одним з улюблених місць фотографів.

На етапі становлення новий природничий парк національного статусу «Буджацький степ», кордони якого будуть проходити у Болградському районі області. Його створення восени минулого року анонсувала директорка департаменту екології та природних ресурсів Одеської ОВА Ірина Шатохіна: *«Одеська обласна державна (військова) адміністрація планує в Одеській області найближчим часом створити національний природний парк "Буджацькі степи" площею 9,7 тисячі гектарів»* [1]. До його складу мали увійти чотири заповідні об'єкти: Староманзирський ботанічний заказник загальнодержавного значення, ландшафтні заказники місцевого значення: Діброва Могилевська та Діброва Манзирська і Тарутинський степ.

До списку екзотичних місць варто додати Приморське Кілійського району: *«Курорт примітний тим, що досить просто знайти порожні пляжі, не переповнені людьми. Також можна влаштувати незабутню прогулянку на косу, просто завалену раковинами рапанів»* [15]. Додатковими зонами, де без особливих перепон можна побачити сухопутних та морських тварин слід назвати Затоку, Кароліно-Бугаз з довгими пляжами, де відпочивальники мали нагоду насолоджуватися морем і спостерігати за мешканцями природнього середовища; Санжійка і Грибівка, відомі чистим морським дном і високими обривами. Ці місця привабливі також для любителів дайвінгу, сімейного відпочинку.

Зрештою, за допомогою чіткої політики та консолідації можновладців, громади й екозахисників, зоотуризм здатен претворитися на перспективний та

конкурентоспроможний вид екотуризму в області й навіть на єврорегіональному рівні. Особлива роль припадає на національні парки, які потребують досконалого розвитку через підвищення обізнаності громадськості стосовно зоотуризму, проведення відповідних PR-кампаній, постійної інформованості потенційного споживача (туриста, натураліста, відпочивальника).

Події останніх двох років продемонстрували, наскільки українці люблять свою землю та віддають найцінніше заради її збереження. Наразі основні зусилля населення та влади зосередженні на подоланні військової агресії з боку неоімперської росії. Чимало природних комплексів залишаються недоступними для цивільних. Зовсім іншу функцію вимушено відіграє загальнозоологічний заказник «Острів Зміїний», а Одеський зоопарк наряду з проведенням екскурсій приймає та піклується про постраждалих у війні тварин. Спробуємо детальніше розкрити задану тему в матеріалах, у творчому доробку кваліфікаційної роботи.

ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

Свою кваліфікаційну роботу ми присвятили дослідженню унікального напрямку туризму – зоотуризму. Попри багатолітнє, а то й тисячолітнє тяжіння людини до тварин, цей вид відпочинку не є достатньою розвинутим в Одеському регіоні й вимагає поетапного вдосконалення. Основною перешкодою на цьому шляху стала повномасштабна війна, яку розпочала росія на території української держави. Замість збереження популяризації тваринного світу, представники дикої природи почали масово гинути, отримувати поранення, а доступ до національних парків став обмеженим.

На початку виконання дипломної роботи ми планували провести дослідження науково-методичної та навчальної літератури про стан розвитку зоотуризму на Одещині. Ми вивчали закриті та відкриті території на прикладах зоологічних садів чи заповідних зон, де людина має можливість спілкуватися з тваринним світом. Ми дослідили потенціал та обмеження, а також приховані здібності тварин лікувати людей: виконувати реабілітаційну чи терапевтичну функції. Всі ці питання розглядалися в теоретичній частині дипломної роботи, що стало підґрунтям для практичної частини.

На наступному етапі ми спробували дослідити як саме розвивається вид відпочинку, де головними персонажами є тварини. Ми поставили за мету представити тему у власних журналістських матеріалах. Усього кваліфікаційна робота складається з чотирьох публікацій. «Неформальна подорож до співучих “Тузлівських лиманів”» ми підготували як репортаж з місця концентрації мігруючих птахів (Додаток 1). «Тварини – цілителі: як та чим вони лікують людей» є оглядом, який мав на меті розкрити особливості «зцілення», покращення стану людей через спілкування з дельфінами, кінями, бджолами, рептиліями, собаками та котами (Додаток 2). «Зоотуризм у світі: забаганки відвідувачів чи шанс на виживання для рідкісних тварин» представляє собою статтю, яка мала розкрити тему існування зоопарків

(Додаток 3). До уваги бралися оцінки зоозахисників, керівництва закладів. Матеріал під назвою «Прогулянка зоопарком, де в одному місці живуть африканські слони та азійські птахи» створено у вигляді подорожнього нарису, який проводить читача стежками Одеського зоопарку та знайомить його з найбільш активними його мешканцями (Додаток 4). Тож ми вважаємо, що змогли досягти поставленої в роботі мети та розкрили заявлену у назві тему дослідження.

План роботи виглядає наступним чином:

1. Вступ. Встановлення актуальності теми «Зоотуризм Одещини: пізнавальні подорожі журналістів(серія журналістських матеріалів)». Формулювання мети та завдань до обраної теми, а також об'єкта та предмета кваліфікаційної роботи у контексті створення авторських журналістських матеріалів. Визначення методів дослідження, використаних задля теоретичного аналізу науково-методичної літератури, з метою спілкування з героями матеріалів й отримання коментарів, для написання журналістських матеріалів.

2. Обґрунтування проєкту (теоретична частина дослідження). Репрезентація теми про розвиток зоотуризму Одещини та пізнавальні подорожі в сучасному інформаційному просторі. Детальний розгляд теми за двома напрямками: одеський регіон як «екологічний плацдарм» для збереження популяції екзотичних тварин; як потрапити у гості до унікальних мешканців дикої природи.

3. Опис підготовки проєкту. Окреслення специфіки створення журналістського продукту, доцільність використання формату та обраних жанрів, визначення й встановлення контактів з експертами, іншими героями матеріалів. Планування часу на підготовку та написання матеріалів. Врахування можливих перешкод, труднощів та несподіванок під час «збирання інформації у полі» для власних матеріалів.

4. Висновки. Висвітлення основних результатів, отриманих у ході вивчення проблем та перспектив зоотуризму в Одеській області, а саме через

з'ясування важлиих для подальшого розвитку напрямків даного виду туризму; аналіз джерел, спілкування з експертами, підготовку серії власних журналістських матеріалів,

5. Бібліографія. Підготовка переліку досліджуваних матеріалів та наукової літератури у вигляді списку в алфавітному порядку.

6. Додатки (проектна частина дослідження). Представлення власних матеріалів за обраною темою, мета яких – більш глибоке розкриття та деталізація проблематики зоотуристичної сфери в Одеському регіоні. Ми намагалися не лише детально підійти до вивчення теми, але й представити результати дослідження у різних жанрах.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі було розглянуто потенціал розвитку зоотуризму на території Одеської області. Ми проаналізували особливості цього напрямку активного відпочинку, його завдання, а також локації для організації туристичних маршрутів і проведення екскурсій.

Перед початком роботи були поставлені наступні завдання: визначити стан розвитку зоотуризму в Одеській області; з'ясувати перспективні напрями розвитку зоотуризму; проаналізувати джерела, які найкраще зможуть характеризувати сучасний стан його розвитку; поспілкуватися з експертами та підготувати серію власних журналістських матеріалів.

Внаслідок дослідження було встановлено, що природно-заповідний фонд Одеської області має величезний потенціал для розвитку зоотуризму. Він нараховує понад 120 природних комплексів й об'єкти, що мають особливу цінність у збереженні природного різноманіття тваринного світу. Він розташований на значній території у 153 тис. га, що дозволяє організовувати численні маршрути, які будуть цікаві як для туристів, так і науковців чи місцевих відпочивальників.

Для зручності такі території ми поділили на дві категорії: місця, які створили люди для тварин, завезених з інших ареалів існування (сюди віднесли зоопарки, дендропарки, екопарки) та на природоохоронні території, заповідні зони (заповідники, нацпарки, заказники та урочища), які людина відвідує на певних умовах.

З'ясувати стан розвитку зоотуризму в регіоні нам вдалося завдяки науковим публікаціям екологів та економістів, а також представників туристичної індустрії. Офіційну і загальну інформацію ми черпали з сайтів владних структур. Інформація у ЗМІ зазвичай надавалася у вигляді заміток та статей з коментарями експертів.

З огляду на отримані дані, ми дійшли висновку, що для розвитку

зоотуризму необхідно створити певні умови, більшість з яких прописані у статутах чи проєктних матеріалах. Що саме треба зробити:

- покращити стан місць для відпочинку та благоустрій парків, маршрутів зеленого туризму;
- туристи мають більш-менш комфортно почуватися на відпочинку (вказівники напрямків, небезпечних місць, вбиралень);
- важливим завданням є каталогізація локацій та туристичних атракцій;
- розробка та втілення мобільних додатків з необхідною інформацією;
- сприяння розвитку здорової конкуренції через консолідацію туроператорів;
- раціональне використання туристичного потенціалу регіону без шкоди для природи.

З метою написання власних журналістських продуктів ми ознайомилися зі спеціалізованою літературою, спілкувалися зі звичайними перехожими та експертами. У результаті роботи ми створили наступні матеріали:

1. Репортаж «Неформальна подорож до співучих “Тузлівських лиманів”».
2. Огляд «Тварини – цілителі: як та чим вони лікують людей».
3. Статтю «Зоотуризм у світі: забаганки відвідувачів чи шанс на виживання для рідкісних тварин».
4. Нарис «Прогулянка зоопарком, де в одному місці живуть африканські слони та азійські птахи».

Таким чином ми прагнули урізноманітнити жанрову палітру матеріалів на обрану тему, серед яких репортаж, що відноситься до інформаційної групи, огляд і стаття – аналітичного спрямування та нарис, який представляє публіцистичну групу жанрів.

Отже, можна сказати, що природні ресурси Одеської області з різноманітною фауною має величезний потенціал і може стати одним з

головних туристичних напрямків. Однак для цього необхідно провести серйозну роботу щодо розвитку інфраструктури, забезпечення особливих заходів безпеки як для людей, так і тварин та підкріплення цього всього інформаційною базою у ЗМІ.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бойко Кирило. На Одещині запланували створення природного парку на майже 10 тисячах гектарів. *Інтент*. Вебсайт. <https://intent.press/news/ecology/2023/na-odeshini-zaplanuvali-stvorennnya-prir-odnogo-parku-na-majzhe-10-tisyachah-gektariv/> (дата звернення: 01.11.2023)
2. Зоопарки, біопарки Одеської області. Одеська область - Зоопарки, біопарки - топ 2 локації. *Inside-ua*. Вебсайт. URL: <https://inside-ua.com/regions/odeska-oblast/places?category=zoos-bioparksm> (дата звернення: 12.02.2023)
3. Зоопарки міста Одеса. Путівник *Travello.com.ua*. Вебсайт URL: <https://travello.com.ua/uk/odessa/joy/filter/zooparki> (дата звернення: 12.02.2023)
4. В Одеському зоопарку продовжуються лекції у рамках проєкту «ЗооПенХаб». Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації. Офіційний вебсайт. URL: <https://ecology.od.gov.ua/2023/04/v-odeskomu-zooparku-prodovzhuyutsya-lek-cziyi-u-ramkah-proyektu-zoopenhab/> (дата звернення: 12.04.2023)
5. В Одеському зоопарку поповнення. В родині зелених мавп народилася малеча. Новини з Одеського зоопарку! Одеський зоопарк. Вебсайт. URL: <https://zoo.ua/> (дата звернення: 08. 04. 2024)
6. Дунайський біосферний заповідник. *Україна інкогніта*. Вебсайт. <https://ukrainaincognita.com/odeska-oblast/kiliiskyi-raion/dunaiskyi-biosfernyi-zarovidnyk> (дата звернення: 12.03.2024)
7. Єпур Анастасія. «Будинок єнота»: одеситка створила прихисток для диких та хижих тварин. *Одеське життя*. Вебсайт. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/budinok-ienota-dim-odesitki-stav-prihist-kom-dlja-dikih-ta-hizhih-tvarin-foto> (дата звернення: 15.10.2023)
8. Касіянчук Марта. В Одеському зоопарку після зими прокинулися ведмеді:

- кумедні фото клишоногих. *Канал 24*. Вебсайт. URL: https://pets.24tv.ua/odesi-pislya-zimovoyi-splyachki-prokinulisya-vedmedi_n2269764 (дата звернення: 08.03.2023)
9. Одеський зоопарк прихистив вже понад 200 тварин, яких віднесло водою з Херсонщини: подальша доля врятованих звірів. *Українські національні новини*. Новинний вебсайт. URL: <https://unn.ua/news/odeskiy-zoopark-prikhistiv-vzhe-ponad-200-tvarin-yakikh-vidneslo-vodoyu-z-khersonschini-podalsha-dolya-vryatovanikh-zviriv> (дата звернення: 15.06.2023,)
10. Одеський зоопарк прихистив майже тисячу домашніх тварин. *Думська*. Вебсайт. URL: <https://dumskaya.net/news/odesskiy-zoopark-priyutil-pochti-tysyachu-domash-176812/ua> (дата звернення: 27.06.2023,)
11. Природно-заповідний фонд Одеської області. Wikipedia. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96 (дата звернення: 11.09.2022)
12. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017 - 2020 рр. (Додаток до рішення обласної ради від 23 грудня 2016 року № 285-VII). Одеса 2016 р. URL: <https://oda.od.gov.ua/statics/pages/files/5a58d0f18f339.pdf> (дата звернення: 26.03.2023).
13. Програма охорони, відтворення та раціонального використання тваринного світу у Львівській області (проект). URL: https://deplv.gov.ua/wp-content/uploads/images/files/programs/pr_tvarunsvit.p

- df (дата звернення: 05.03.2024)
14. Під час війни одеський зоопарк прийняв 1700 врятованих тварин. Офіційний сайт міста Одеса. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/236467/> (24.01.2024)
 15. Курорти Одеської області: 10 місць, де можна насолодитися морем. IGotoWorld PG. Туристичний портал та путівник по Україні. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1147_kurorty-odesskoy-oblasti.htm (дата звернення: дата звернення: 10.03.2024)
 16. Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення» (Київ, 21 березня 2023) Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. URL: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/ (дата звернення: 21.03.2023)
 17. Черновалова Кристина. Бейбі-бум в Одеському зоопарку: з початку року народилося троє дитинчат. *Comments.ua. Odessa*. Вебсайт. URL: <https://odessa.comments.ua/ua/news/society/developments/7892-beybi-bum-v-odeskomu-zooparku-z-pochatku-roku-narodilosya-troe-ditinchat.html> (дата звернення: 16.01.2024)
 18. Бордун О. Ю. Формування та оптимізація геопросторової системи туристичних потоків: міжнародний, національний, регіональний та локальний рівні : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 344 с.
 19. Дмитровський Зенон. Аналітична журналістика: тексти лекцій. Львів: Малий видавничий центр факультету журналістики ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 139 с.
 20. Замула, І. В., & Кирилюк, Д. Р. (2023). Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*, 2 (104), 3–9. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)
 21. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. 3-тє вид. Львів: ПАІС, 2008. - 276 с.
 22. Котенко Ю. І. Маркетингово-інноваційні перспективи розвитку сільського

- зеленого туризму в Україні. Регіон – 2017: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців, 20 – 21 квітня 2017 р. Харків 2017. С. 252. URL: http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD-2017_2.pdf (дата звернення: 04.11.2023)
23. Поступна О.В., Філенко Д.С., Іович Р.І. Перспективні напрями розвитку зоотуризму в Україні: публічно-управлінський аспект. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2022 (1) <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15428/1/PostupnaFilenkoIovych.pdf> (дата звернення: 04.03.2024)
24. Шуліка Б.О., Сержантова Ю.Ю., Денищенко Л.В., Екотуризм: збалансований підхід до відвідування природних місць та його вплив на природні ресурси. Економіка та суспільство. Електронний журнал. 2023. Випуск 57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-82> (дата звернення: 12.03.2024)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

Неформальна подорож до співучих «Тузлівських лиманів»

У нашому матеріалі ми розповімо про один із найпотаємніших куточків Одещини – Національний природний парк «Тузлівські лимани». Під час планування екскурсії в адміністрації заповідної території попередили, що через російську агресію до узбережжя підходити не можна. Тут працюють лише спеціалісти, які моніторять узбережжя. Дотримуючись нових та старих обмежень, ми прогуляємося доступними стежками та поспостерігаємо за пернатими мешканцями. На території приблизно мільйон мігруючих птахів.

Щойно ми підійшли до меж парку нахлинуло відчуття, ніби тебе зараз зустрінуть привітні співробітники, екскурсоводи та поведуть у світ неймовірної краси дикої природи, як це зображено на сайті НПП «Тузлівські лимани». До речі, назва водойм пішла від назви селища, розташованого на березі Бурнасу та означає турецькою «солоний». Замість привітань на телефоні завила «тривога» із закликами поспішати до укриття. Від порушення тиші зашевелилися куці з гнізд стрімко повилітали птахи. Налякані... Сотні видів пірнатих будують тут гнізда, проте здебільшого парк є «перевальний станцією» для них на шляху до Азії чи африканського континенту. Із майже трьох сотень видів птахів 40 занесені до української Червоної книги та до міжнародного реєстру.

Шлях від мальовничого села Лебедівка є унікальним своїм поєднанням ліману та лісового масиву. Першими на нашому шляху зустрілися крячки. За рік така пташка може подолати 70 тисяч кілометрів. Крячки є гарними індикаторами забруднення водойм. Якщо їстимуть рибу із забрудненого лиману, хворітимуть і не виводитимуть пташенят. Та гніздуванню має передувати «шлюбний період». В цей час на головах закоханих з'являються чорні шапочки. Дивно, що лише у період «закоханості».

Галагази – земляні качки. Їх тут чимало. Вони теж змінюють колір пір'я під час «залицянь». Окрім голови темнішають шия, груди та черево. Пташки віддають перевагу гніздитися у солоній воді, проте вважаються перелітними. За ними особливо цікаво спостерігати під час ловлі риби. З води показується лише біло-бурий хвіст. Захопливе дійство.

З кожним кроком повітря стає чистішим, а хащі – густішими. Ландшафтне розмаїття біля Расейки вирізняється поєднанням озера, лиману та Чорного моря. Це приваблює різних птахів, які полюбляють мілководдя. Сотні видів водоплаваючих тут не лише відпочивають, а й гніздяться. Деякі з них є червонокнижними. Побачити тут зграї диких гусей – звичне явище. В Україні вони лише зимують. Через українське Причорномор'я повертаються у Тундру. Летіти їм доводиться через зону бойових дій.

Білосніжні лебеді прилітають до нацпарку на зимівлю. Ці моногамні птахи завжди кучкуються разом. Переліт через нацпарк журавлів, чи то червонокнижних сірих, степових, красавок, завжди супроводжується «прощальним» курликанням. *«Тузлівська Амазонія для них – прекрасний плацдарм для перельоту до Африки. Міграція птахів – одне з найбільш вражаючих чудес природи! Неймовірні подвиги витривалості та наполегливості дозволяють птахам двічі на рік долати величезні відстані під час міграції. Перелітні птахи і траси їх перельоти – це сигнали про здоров'я Природи та нашого довкілля»*, – написав на своїй сторінці у Fb начальник науково-дослідного відділу нацпарку Іван Русев. Доктор біологічних наук додав: *«Антропогенні зміни на шляху далеких мігрантів, які перетинають декілька країн та середовищ існування, свідчать про більш широкі зміни навколишнього середовища, які вже стрімко відбуваються, особливо в зоні бойових дій. Ці зміни жорстоко торкнулись і ще торкнуться негативними наслідками і для природи і для людей»*.

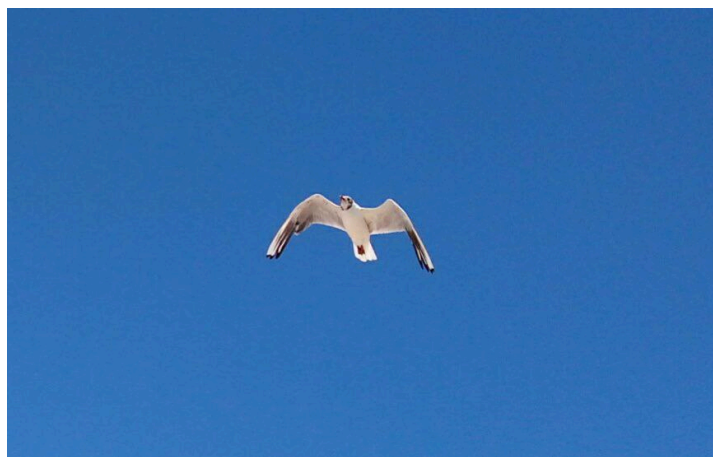
Прикро, що не вдалося побачити рідкісних рожевих пеліканів. Наприкінці березня, професор Русев повідомляв, що на лиманах Джантшейський, Шагани, Алібей та Бурнас поселилося декілька зграй — близько півтисячі птахів.

Національний парк – справжній рай для бердвотчерів. Пернатих моделей тут цілі зграї: баклани, одуди, лебеді, чаплі, чоботарі, іноді можуть завітати кучеряві пелікани. Неймовірна синергія степових рослин, узбережжя та скелястого ландшафту допомагають птахам налаштуватися на важкий подальший переліт. А нам пора повертатися, поки помітно стежки. Ми збагнули, що неймовірні звуки, а подекуди й співи мешканців «Тузлівської Амазонії» відволікли нас від періодичних вибухів. Схоже, що вдалечині збивають дрони.

Олена Попович

Моногамні мешканці нацпарку (фото автора)

ДОДАТОК 2.**Тварини – цілителі: як та чим вони лікують людей**

Іноді важко уявити, що маленький пухнастик, який сидить у тебе на колінах, здатен не лише заспокоїти чи підняти натрій, але й вилікувати важкі психічні, фізичні недуги. Такий метод «зцілення» охрестили зоотерапією, коли для профілактики й лікування хвороб використовують різних тварин. Сюди відносять як домашніх улюбленців, так і представників дикої природи.

Відкрили такий спосіб боротьби із захворюваннями не так давно – лише у другій половині ХХ століття. Дивовижні якості представників тваринного світу психологи та лікарі почали помічати після поїздок верхи на конях, у результаті купання з дельфінами, контакту з бджолами, жало яких для певної категорії людей є життєво небезпечними. А от той факт, що лікувальні властивості мають домашні котики та песики, господарі улюбленців підозрювали вже давно. Таким чином з'явилися нові напрямки зцілення, які отримали відповідні назви іпо-, апі-, каніс-, феліно-, дельфінотерапія, а також терапія рептиліями. І хоча бьордвочерінг не належить до додаткового виду «зцілення», він допомагає отримувати естетичну насолоду від спостереження за життям пернатих.

Наразі чудесні здібності тварин використовують у поєднанні з медициною як додатковий метод для реабілітації людей з психічними та фізичними розладами, обмеженнями. Іноді зоотерапія спроможна виконувати самостійну лікувальну функцію. Анімалотерапія, так її ще називають, у довоєнний період вважалася одним із перспективних напрямків зоотуризму та медичного туризму в Одеській області. Достатньо було вибратися у ліс чи парк і поспостерігати за дивною поведінкою «братів менших», або ж відвідати зоопарк, який окрім своєї традиційної ролі – збереження біологічного

різноманіття Землі, здатен виконувати ще й терапевтично-реабілітаційну функцію.

Здавалось би, невтїшлива прогулянка верхи на поні чи на спеціально навчених конях, адаптованих до можливостей хворого, корисна для людей з церебральним паралічем, синдромом Дауна. Їзду верхи також радять пацієнтам із розсіяним склерозом, при дегенеративних захворюваннях нервової системи, травмах головного мозку, з ураженнями органів чуття, при аутизмі та неврозах. Вважається, що копитні позитивно впливають на психічні захворювання, виводять із депресії; поліпшують координацію рухів, розвивають рівновагу й опорно-рухову систему, а ще м'язову пам'ять. Отже, переваг набагато більше, ніж недоліків. Єдине правило, якого варто дотримуватися – усвідомлювати, що це тварна, яка теж здатна на втому та зміни настрою, тому потрібно вміти гарно триматися у сідлі. Хто знає, можливо саме контакт зі свійською твариною допоміг казковій героїні Попелюшці здобути впевненість та познайомитися із принцом. У реальному житті її Величність Королева Єлизавета II трималася у сідлі у свої 94 роки. Верховою їздою монархиня захоплювалася змолоду і нерідко брала участь в урочистих церемоніях. Це завжди підіймало їй настрій.

Любов до домашніх улюбленців, а саме котів, здатна творити чудеса під загадковою назвою фелінотерапія (латиною felis – кішка). Такий спосіб «зцілення» може опанувати психічні захворювання, серцеві розлади, неврози, ушкодження мозку, шизофренію і навіть побороти алкогольну чи наркотичну депресію. Це підтвердили чисельні дослідження, які проводили британські та американські вчені у середині минулого століття. Дослідники з Лос-Анжелесу переконані, що власники котів помітно рідше страждають на аритмію, тахікардію, а також підвищений тиск. Існує теорія, що кіт у домі відвертає ризик повторного інфаркту міокарда. Лише хвилине погладжування цієї тварини, на думку дослідників, здатне нормалізувати артеріальний тиск та частоту пульсу. Вважається, що після подібної терапії хворому не треба кілька

тижнів відвідувати заняття з релаксації та медитації. Ба більше, пухнасті «ліки» здатні змусити зашевелити кінцівками здавалось би безнадійно хвору людину. Цікавим є те, що коти й кішки мають різні чудотворні властивості. До прикладу, представниці жіночої статі краще лікують хвороби внутрішніх органів і нервової системи, а коти позбавляють від болю, спричиненого остеохондрозом, артрозом, радикулітом. Муркотить улюбленець з частотою звуку близько 24 Гц, яка дозволяє нормалізувати вібрації клітин свого господаря. Якщо він вмотивується на болючій ділянці тіла, муркотить та порпається лапами, запевняють, що скоро «пацієнт» відчуватиме полегшення.

Каністерапія – терапія за допомогою собак (латиною *canis* – собака). Вона наразі особливо необхідна для реабілітації військових та поранених в результаті російських атак. До переліку хвороб, які здатні долати чотирилапі входять психічні розлади, депресія, аутизм, синдром Дауна, ДЦП, олігофренія, логопедія, ушкодження слуху. Ці вірні та доступні друзі можуть поліпшити координацію рухів, зменшити спастичність та поліпшити пам'ять. Давні традиції аристократок носити на руках малі породи собак, приховували не лише бажання мати «живу серветку» під час світських заходів, але й універсальний антидепресант. До прикладу, голлівудська акторка Аманда Сейфрід настільки любить свою австралійську вівчарку Флінн, що створила для неї власну сторінку в Instagram. Актори Х'ю Джекман та Різ Уізерспун після виснажливих зйомок знаходять втіху у компанії французьких бульдогів, а Сильвестр Сталлоне – у доберманів. Українській співачці Джамалі підіймає настрій померанський шпіц Баду, названий на честь її улюбленої співачки Еріки Баду. А от модель Даша Астаф'єва завела собі сіба-іну на прізвисько Чічіко. Навть нинішній президент України Володимир Зеленський має можливість отримувати дива каністерапії від цвергшнауцера Петра та швейцарської вівчарки Нори. Під час Великої війни у головнокомандувача з'явився ще один улюбленець – пес Патрон, який допомагає рятувальникам у розмінуванні. Очільник держави вручив чотирилапому саперу медаль «За

віддану службу» та презентував нову марку «Укрпошти» з його зображенням.

Спілкування з дельфінами в Одесі є досить обмеженим та доступне суто на території дельфінарію. Тут пропонується не просто отримання задоволення від плавання зі ссавцем, а, так звана, ультразвукова терапію за допомогою випромінювання сонара дельфіна. До потенційних пацієнтів відносять людей із психологічними розладами, напруженням, порушенням психоемоційного стану. Дельфін з давніх-давен був уособленням друга людини, його рятівником, що є відголоском у древніх міфах та легендах. Згадаймо єгипетську богиню родючості, вітру й мореплавання Ізиду, яку зображали з дельфіном чи індуїстського бога кохання Каму, у якого дельфін — кінь. Водночас у грецькій міфології ці китоподібні супроводжують плеяду богів — Афродіту, Аполлона, Діоніса, Посейдона. У християнській символіці морську тварину ототожнюють з Ісусом Христом, який є творцем і спасителем. Експерти, які проводять заняття із хворими дітьми, переконані, що дельфіни, завдяки комунікаційним здібностям, можуть зцілювати людей.

Повірити у лікувальні здатності рептилій вкрай важко. Непривабливі на вигляд, неприємні на дотик плазуни, до прикладу змії, здатні розслабити людину, зменшити м'язову напругу та позбавити захворювань хребта. Для цього лише потрібна моральна підготовка, адже тілом проповзе бридкий змії. Виявляється, що вона — «масажист від природи». Скорочення м'язів тварин безпосередньо на тілі людини, з одного боку, допомагає зняти запалення, з іншого — позбавитися герпетофобії (боязні змії). Проте масажні кабінети Одеси ще не готові до різких змін мануальних технік. Відкритих пропозицій знайти не вдалося.

Ще одним видом терапії за допомогою небезпечних тварин є лікування бджолою отрутою. Єдиним винятком апітерапії є заборона лікування людей з певними алергічними реакціями. Так на що здатні ці комахи? Підвищити імунітет, нормалізувати кровообіг, стабілізувати артеріальний тиск, привести до ладу захворювання ендокринної та нервової систем, серцево-судинні, а ще

стрес і депресію. Іноді повернути здоровий сон та сили бджолярі пропонують завдяки гулу смугастиків. В Одеському регіоні бджоловжалення розвивається вже декілька років. Деякі цінителі такого виду терапії будують спеціальні вулики, де навіть людина може задрімати, не контактуючи з комахами.

Такі види «зцілення» за допомогою специфічних функцій, а саме терапевтичної, реабілітаційної, лікувальної, мають на меті покращити фізичний та психологічний стан здоров'я людини. Це є головною метою анімалотерапії. Тварини, які нас оточують надають впевненості, налаштовують на позитив та задовольняють потреби самореалізації та комунікації, але для цього треба лише обрати відповідну тварину та налаштуватися на контакт з нею.

Олена Попович

ДОДАТОК 3.

Зоотуризм у світі: забаганки відвідувачів чи шанс на виживання для рідкісних тварин

Подивитися на екзотичного метелика чи поспостерігати за червонокнижним тигром сьогодні реально майже для кожного з нас. Для цього не треба їхати в далекі країни, достатньо відвідати місцевий зоопарк. Та чи варто для скороминущої втіхи тримати тварину у неволі? Чи це єдиний способом зберегти її популяцію? Як може вплинути напрямок туризму на тваринний світ і яку роль відіграють відвідувачі парків та зоопарків, спробуємо розібратися далі.

З появою такого напрямку туризму, як зоотуризм у людей з'явилася можливість майже безперешкодно відвідувати місця, де мешкають дикі тварини. Це може бути їх природне середовище чи умови, максимально наближені до природних, а саме національний парк, зоопарк, заповідник чи акватераріум. Точну дату зародження такого напрямку встановити важко, проте концептуально зоотуризм почав розвиватися з появою перших зоопарків, які з'явилися в XVIII столітті, разом з тим, широкий доступ відвідувачі отримали лише у XIX столітті. За іншою версією, дикі тварини такі як гепарди, леви, пантери, соколи, слони підкреслювали велич правителів ще з древніх часів.

Спочатку наука, а потім туризм

Першим яскравим прикладом встановлення контакту «людина — тварина» вважається відомий зоологічний сад у Лондоні. Однак спочатку він відкрився для вчених та лише через двадцять років — у 1847 році унікальну зоологічну колекцію показали широкому загалу. Один за одним на Туманному Альбіоні почали відкриватися перші у світі загальнодоступний серпентарій (парк для утримання змій), акваріум (віварій для водних організмів), інсектарій (музей живих комах). Ще однією особливістю розплідника стало відкриття дитячого зоопарку. Дослідження науковців-ентузіастів дозволило створювати

умови для тварин з різних куточків світу: «Круглий дім» було побудовано для горил, басейн — для пінгвінів.

На території сучасної України населення могло відвідувати різних тварин з моменту створення перших зоопарків у країні. Таким став один із найстаріших у Східній Європі Харківський зоопарк, заснований у з 90-х рр. XIX століття. Так він став втіленням у життя ідеї професора Олександра Брандта. За задумом вченого це мав бути акварій, проте перетворити його на справжній звіринець вдалося майже через 30 років з будівництвом слоновника, мавпятника і теплих кімнат для великих хижаків. Згодом практику зоологічних садів перейняли інші українські міста. Миколаївський зоопарк, заснований у 1901 році — власна колекція міського голови. Акваріум-зоосад переживав різні часи та найгірші під час воєн. *«Деяких тварин нам вдалося сховати в підвальному приміщенні і приховати вхід. На територію зоопарку сипалися уламки від вибухів на заводі, лунав гул від бомбардування...»*, - писала у своїх спогадах дружина директора Людмила Нічикова. Нинішній його очільник Володимир Топчій згадував, що до Великої війни розплідник називали «філією раю на Землі», але в одну мить все змінилося: *«На територію вже впало вісім ракет, серед яких і заборонені міжнародним правом бомбові касети. Ані тварини, ані люди не постраждали, але зруйновано декілька вольєрів. Частину снарядів перемістили у музей зоопарку, частину залишили на місці влучання або на подвір'ї»*, — розповідав директор журналістам «New voice» від 24 травня 2022 р. Володимир Топчій пояснював представникам ЗМІ, що зоопарк неможливо евакуювати: *«Якихось окремих тварин ще можна вивезти, але ж не всю колекцію. Якими були історії зоопарків у Другу світову війну? Вони продовжували функціонувати під обстрілами та бомбардуваннями (як от Лондонський чи наш, Миколаївський) і навіть в окупації (зоопарки Харкова, Одеси, Києва)»*. Наразі до звіринців привозять поранених від війни тварин, самотніх, покинутих.

Звіринець – «резервуар бактерій» чи «банки генів»

Сучасні зоопарки, з одного боку, це місце для збереження видів тварин і їх демонстрації населенню; мешканцям тут безпечніше, вони нагодовані та отримують швидку медичну допомогу ветеринарів, з іншого – звірі, птахи страждають від стресу і депресії, оскільки відчують себе полоненими, сумують за природою та полюванням. Зоозахисники наполягають, що утримання тварин у зоопарках порушує права тварин на свободу та проживання у природному середовищі. Окрема справа – контактні зоопарки, де прищепленого єнота чи хом'яка пропонують погладити. Чи не бентежить такий підхід тварину? Випадки укусів тут теж зафіксовані. У «tsn.ua» оприлюднили дослідження Ізраїльського університету Аріель щодо небезпеки контактних зоопарків. В них виявили «стійкі» бактерії, які навіть протидіють антибіотикам. Здебільшого це різновид кишкової палички. На противагу, Київський зоологічний парк, почав втілювати тифлозоологічний проєкт «Зоопарк на дотик» для людей з вадами зору, що змушує замислитися над перевагами безпосереднього контакту із тваринами, яким, у свою чергу, подобається поглажування.

В Україні на захист «братів менших», для яких зоозахисники склали петиції, став закон «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 8 листопада 2021 року. Він посилив покарання та по суті впровадив європейські стандарти їх захисту. Кривдникам загрожує від одного до трьох, в окремих випадках від п'яти до восьми років. До прикладу, дельфінарії не можуть заповнювати басейни будь-якою водою, крім морської, також заборонено використання морських мешканців заради показових розваг та тримання рідкісних тварин (отруйних змій, хижих птахів) у неспеціалізованих закладах. Водночас більшість вітчизняних зоопарків відповідають заданим європейським стандартам, стаючи на допомогу збереження біорізноманіття. Трапляються й унікальні випадки, коли тварину було реінтродуковано після розведення в

неволі. До прикладу, рись у Швеції та вовки у США. Тож, за таких умов, зоопарки по праву можна вважати чи не найкращим місцем збереження рідкісних екземплярів.

Зоосади та парки як альтернатива життя у дикій природі

Якщо розглядати умови перебування тварин в обмежених територіях, то до кращих, безумовно, варто віднести парки Таронга, Шенбрунн, Сан-Дієго, Преторії, Сінгапурський Честерський. Якщо подивитися на місця, де мешкають тварини, з кольоровими джерелами, каньйонами, водоспадами, озерами, гейзерами, то одразу переконаєшся, що тут тварина максимально наближена до рідного середовища. Саме такі умови створювалися у першому національному парку у світі – Єллоустонському нацпарку. Гігантський водоспад є унікальною красою національного парку Ігуасу на перетині Бразилії й Аргентини. Дизайн зоосаду без кліток і решіток розроблено у Сінгапурському парку, що дозволяє тваринам жити у максимально природних умовах. В одному з найпопулярніших європейських садів – Берлінському, вольєри присутні, проте спроектовані так, щоб тварина відчувала себе майже на волі. Родзинками парків Серенгети у Танзанії та Чіанг-Май у Тайланді є сафарі. Єдиним місцем, де серед неймовірних пейзажів можна побачити «велику п'ятірку» (лева, леопарда, слона, носорога, буйвола) у їх природному середовищі є нацпарк Крюгера у Південній Африці.

В Україні яскравим аналогом подібних розплідників є Карпатські заповідники, де можна побачити, до прикладу, лисицю, ведмедя, вовка. Природа національного парку «Синевир» за ландшафтними, кліматичними умовами (з басейнами, барлогами) відповідає природному середовищу бурих ведмедів. Здебільшого вони – жертви насилля з боку людини, циркові артисти чи товар контрабандистів. Тут бурим проводять щеплення. Створення таких, на перший погляд, нескладних умов – робота не одного десятиліття, а то й століття та надійної команди, яка любить тварин. Директор Одеського звіринця Ігор

Беляков – один із таких ентузіастів, прокоментував журналістам «України молодій» після повномасштабного вторгнення: *«Ми не бар, який можна просто закрити, у нас понад 250 тварин, і ми не можемо випустити їх у природу. Ареал їх проживання занадто далеко, та й усі вони народилися у неволі. За тваринами необхідний постійний догляд, їм потрібне якісне годування»*. Особливу роль у виживанні тварин він відвів своїм співробітникам.

Отже, наразі зоотуризм продовжує розвиватися, все більше наближаючи тварину до звичних ареалів. Основна його мета – це просвітництво та збереження популяції, а також нові маршрути, нові робочі місця, підтримка населення через туристичні доходи. Та головне у цьому ланцюгу – добробут тварин і відповідальність відвідувачів.

Олена Попович

ДОДАТОК 4.

Прогулянка зоопарком, де в одному місці живуть живуть африканські слони та азійські птахи

До Одеського звіринця мене запросила подруга. До війни життєрадісна та авантюрна дівчина, а після її початку моя тезка Олена, як і більшість однолітків, швидко подорослішала. Проте вона, як і раніше, обожнювала тварин та навіть долучилася до групи волонтерів, які допомагали кинутим напризволяще домашнім улюбленцям. А ще Олена доглядала за цуценям, якого з фронту привіз знайомий. Ленка розповідала, що собаченя довгий час звикало до гучних звуків. Щоб заспокоїти бідолаху, вона давала йому заспокійливе.

Із власної ініціативи до звіринцю я нізащо б не навідалася, стереотипно вважаючи, що спостереження за тваринами – забавка для малечі. На щастя, день видався сонячним і ми, закупивши корму, відправилися до друзів наших менших – розвіювати ті самі стереотипи.

Пройшовши повз гостинно відчинену браму ми натрапили на казковий місток з невеличким озером. Тож першими господарями парку виявилися розкішні лебеді та дикі качки. «Царські птахи» опустили свої голови до води, ніби вітаючи нас. Здається ці водоплавні – тутешні зірки!

Біля води ми помітили колоритну жіночку. Видно, що до прогулянки вона готувалася ретельно – як до походу до театру: її сукня та жакет виглядали «парадними», а зачіска – робота не на одну годину. Доповнював образ тендітний капелюшок. Чомусь я одразу пригадала вік зоопарку та уявила як сто років тому тут, а точніше на Приморському бульварі біля Воронцовського палацу (саме у цій частині міста розмістили перший звіринець), гуляли одеські аристократи.

Здається, що ця пані – постійна відвідувачка зоопарку, бо прийшла сюди з онуками. Побачивши, що ми «прилипли» до пернатих красенів

своїми гаджетами, вирішила зробити нашу фотосесію більш пізнавальною. Жіночка пояснила, що їх зазвичай передають до звіринця на зиму, а в інші пори року лебеді живуть у парку «Перемоги». У нашому місті їм настільки комфортно, що птахи почали давати потомство. Сприятливі умови для розвитку сімейств відчули й чорні гусеподібні. *«Ви не уявляєте як це потішно, спостерігати за лебединою малечею, яка разом з батьками плаває на озері. Нещодавно тутешні співробітники вилікували та випустили на волю двох лебедів. Цих пташок волонтери привезли із зони бойових дій»*, – пригадала наша незнайомка. Потім вона несподівано почала ділитися своїми енциклопедичними знаннями: *«А ви знаєте, що чорні лебеді живуть у дикій природі лише в Австралії та Новій Зеландії? Тож насолоджуйтеся дійством!»* Трохи втомившись від доволі цікавих розповідей інтелектуалки, ми швидко подалися далі.

Скільки краси, емоцій! І це лише початок. Мені стало ніяково від того, що так довго не навідувалася сюди. У цьому дивовижному місці я знову відчула себе маленькою дівчинкою, якій цікаво все: від в'юрких гризунів, що метушаться по вольєрах до пантер, які поважно розтягуються на деревині, налаштовуючись на тихий сон. Ніби тебе тут зовсім немає, а якщо ти подаси якийсь звук, «велика киця» просто відкриє свою пащу і покаже тобі гострі зубки. Краще не заважати!

Наступною нашою зупинкою був вольєр з мавпами. Мені пригадалося, як у дитинстві любила довго стояти біля кліток з приматами. Вони гойдалися на канатах, дивилися великими сумними очима, водночас бешкетували. Я завжди намагалася розгадати їхню мову, крики та поведінку. Особливо кумедним виглядало маленьке мавпенятко. Усі його наміри вилізти вище переривали доросліші примати. Недовго. Нарешті мати почала допомагати дитю, підштовхуючи ззаду. Розгублене плішиве маля нарешті дісталось якогось яблука та взялось його гризти.

Несподівано ми вийшли на величезного слона. Це була, відома усім одеситам, слониха Венді. Вона стояла за масивною огорожею та жувала якесь сіно. Найбільша мешканка зоопарку вміло маніпулювала своїм хоботом, збираючи фанів. Через норовливість Венька не змогла стати акторкою цирку, проте подарувала світу трьох слоненят. Імена її дітям підбирала уся Одеса. Рапом вдалечині залунала музика, біля огорожі почали збиратися відвідувачі. Несподівано слониха загребла хоботом пісок та жбурнула у натовп. Дітвора почала весело розбігатися. Біля паркану залишився лише один хлопчик. Він здивовано спостерігав за витівками дорослої слонихи. Чекав, коли азійка продовжить виставу. Мабуть, для цирку Венді надто емоційна та імпульсивна. Вона не готова виконувати забаганки дресувальника, бо має власне бачення програми шоу. Щоб надалі не витрушувати пісок з волосся ми почимчикували вперед.

Серед котових нас особливо вразив смугастий хижак – тигр. Він виглядав граціозним, сильним і по-своєму аристократичним. Ми спостерігали, як екзотична тварина об'їдала якусь кістку. За підрахунками, тигр за добу з'їдає приблизно вісім кілограмів м'яса. Оце так апетит! Тут я й Олена відчули, що є частиною дикої природи. Інший хижак ходив з одного боку клітки до іншого, проте не зводив очей зі «глядачів». Пильнував. Ось таке у чотирилапих дивне дефіле.

Гуляємо далі. Дорогою нам перейшов шлях ще один із «царських», та вже птахів. Павичі розгулюють парком без зайвих перепон. Найбільше чого хотілося від них – побачити розкішний багатоокий хвіст. Ним куроподібні відлякують потенційних ворогів. Іноді хвіст допомагає звабити самку, яка, до речі, не має такої прикраси. Самки тварин, як відомо, виглядають скромніше. Виходить, що тендітність та привабливість жіночої статі притаманна лише людській істоті. І дівчата, які гуляють парком, активно користуються таким даром.

Для того, аби фото виглядали яскравішими й незабутніми, тут облаштовані фотозони, є місця для відпочинку та сну. Так-так сну! Що є кращим, ніж задрімати у гамаку під спів екзотичних птахів. А ще, для повнішого занурення у світ природи, пропонуються мініпрогулянки на поні чи верблюді.

Наша двогодинна екскурсія зоопарком не дозволяє повною мірою розгледіти усі барви життя цієї маленької, водночас популярної частини міста. Чимало тварин виглядають сумними, ніби відчувають існування іншого – більш натурального світу. Дехто повністю пристосувався до тутешніх умов і не бажає самостійно здобувати їжу, ховатися від хижаків. Похід до зоопарку видався незабутнім. За нагоди подруга домовилася принести сюди сусідського папугу, який залишився сам удома від початку повномасштабного вторгнення. Ми залишали розплідник з позитивними емоціями та чисельними фото.

Олена Попович

За парканом (не)волі (фото автора)